

mišljenja i komentari

Amerika, Amerika...

N. Raos

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada, Zagreb

Kada se tamo, pred početak onoga rata, sastao Vladko Maček s kraljevskim namjesnikom knezom Pavlom, da konačno pokušaju riješiti "hrvatsko pitanje", našao je u osobi zamjenika nedoraslog prijestolonasljednika Petra zahvalnog sugovornika. Nasuprot njegova prethodnika Aleksandra Karađorđevića, koji je pošto poto htio od svih naroda Jugoslavije stvoriti jedan narod, Maček je u knezu Pavlu s pravom vidio čovjeka europskih pogleda, "engleske orijentacije", kako se tada govorilo. Iako republikanac, Maček je priznao da bi HSS-u bila prihvatljiva i monarhija, ako bi to bila parlamentarna monarhija, monarhija "britanskog tipa". Na to će knez Pavle: "Budite uvjereni da je i meni najsimpatičniji britanski tip monarhije, ali vas pitam" – i tada je naveo imena nekoliko srbijanskih političara – "da li su to Britanci?"¹

Da, to je problem – htjeli bismo biti kao drugi, ali ne možeš biti drugi napola. Kako možeš uspostaviti parlamentarnu monarhiju u zemlji u kojoj žandari šire političku, prodržavnu propagandu tako da nasumice tuku ljude kundakom govoreći "Pozdrav od kralja Petra!" i gdje se puca na zastupnike iz parabeluma na sjednici parlamenta? No nećemo dalje o povijesti, radije ćemo o sadašnjosti.

Evo, dočekah kraj svoga radnog vijeka s još jednim, tko zna već kojim zakonom o znanstvenom radu. Ili možda ipak ne. Da se prisjetimo. Kad sam počeo raditi, bili smo svi skupljeni u velike projekte (jedan laboratorij – jedan projekt) u kojima je svatko radio više-manje što je htio, svatko dobivao novac za troškove prema svom znanstvenom zvanju ("glavarinu"), a prelazio u više zvanje kad je to odgovaralo njegovu šefu. Izvještaji su se pisali tako da se iz njih nije moglo vidjeti tko je što i koliko radio... Ukratko – socijalistička Dembelija. Otkaz nisi mogao dobiti ni u ludilu, a koliko ćeš raditi ponajviše je ovisilo o tome tko ima jače živce – ti ili tvoj voditelj. A onda su preko noći došli novi vjetrovi: uredit ćemo znanost prema američkom ključu. Kakav je to ključ?

Radio sam u Americi, pa taj ključ dobro poznajem. Dakle, voditelj projekta (*principal investigator*) je zapravo poduzetnik. On od države dobiva novac za istraživanje, a što će s tim novcem raditi njegova je stvar. Po svome će nahođenju zaposliti ljude, od novca odobrenih za projekt pokrivat će sve troškove, uključujući dakako i plaće suradnika. A ako stvari pođu po zlu, zna što mu je činiti: snizit će troškove tako da će otpustiti suvišne (čitaj: loše) radnike. U takvu je sustavu svima do toga da rade što bolje mogu, jer o uspjehu projekta ovisi ne samo njihova plaća nego i njihovo radno mjesto. Usto svatko nastoji raditi s čovjekom koji će, zahvaljujući svom znanstvenom ugledu, moći potegnuti više novca iz fondova.

A kako to izgleda u nas?

Kao prvo, nitko u Lijepoj našoj ne voli da mu se govori što treba raditi, da mu netko popuje i šefuje. Zato svatko tko imalo drži do sebe ima svoj projekt. Taj mu projekt opet samom ništa ne donosi, jer jedina mu je stimulacija da se zanosi iluzijom kako je sudjelovanje na nekom kongresu na jadranskoj obali jednako godišnjem odmoru. Istina, postoji teoretska mogućnost da zbog toga što nije dobio projekt dobije otkaz, no kažem samo teoretska, jer još nisam čuo da bi se takvo što dogodilo.

A što reći na obavezu napredovanja u znanstvenim zvanjima? Znanstveni savjetnik se ne postaje (ili se ne bi trebalo postajati) zbog radnog iskustva, zbog pukog broja znanstvenih radova. Znanstveni bi savjetnik trebao biti čovjek koji je sposoban voditi ne samo sebe nego i druge. Čovjek koji ima svoju viziju, koji pokreće nova područja istraživanja, otvara nove vidike – a ne čovjek koji samo nastavlja istraživanja iz svog doktorata (čiju mu je temu odredio mentor). I sad ne znaš što je gore, ili promovirati u viša zvanja nesposobne ljude (da čine štetu)* ili dijeliti otkaze marljivim ljudima, koji unatoč svojoj marljivosti nisu dorasli tome da ih se izabere u više zvanje. Svemu je tome trebalo stati na kraj – novim zakonom.

Sve se na ovom svijetu ravna, kaže Hegel, po dijalektičkim zakonima. No ovo što mi u Hrvatskoj imamo nije Hegelova dijalektička trijada teza – antiteza – sinteza, nego sofistika dijada, također dijalektička, ja pametan – ti blesav. Baš tako: novim se zakonom nismo pomaknuli ni za milimetar, samo smo se vratili na staro. Znanstvenike nismo uspjeli pretvoriti u poduzetnike, pa smo ih vratili u stanje u kojem su oduvijek bili: u nas znanstvenik nije drugo nego državni službenik. Pa kad je tako, što ti drugo preostaje nego tiho zabušavati – do mirovine.

Literatura

1. V. Maček, *Memoari, Dom i svijet*, Zagreb 2003., str. 179.

* Kakvu sve štetu mogu učiniti nesposobni ljudi na odgovornim mjestima mislim da ne trebam posebno argumentirati, jer to se vidi na svakom koraku – dovoljno je samo otvoriti dnevne novine. Ja se pak sjećam suradnje s jednim kolegom koji nije htio ispraviti svoj krivi rezultat, premda ga je na pogrešku, i to vrlo oštro, upozorio čitatelj našeg zajedničkog rada. Štoviše, ispravljeni rezultat otkrivao je jednu vrlo zanimljivu pojavu – o kojoj moj suradnik nije htio uopće razgovarati (jer po njegovu, da skratim priču, samo alkani imaju alkilne lance). Ja mu nisam mogao ništa, jer mu nisam bio nadređen, a tvrdoglavec (poznato je) ne možeš dozvati k pameti ni s kakvim argumentom. (Molim čitatelje da mi ne dodijavaju pitanjima tko je taj kolega.)